

Andrew Keller in Stephanie Russel. *Latinščina od besed do branja*. Učbenik in delovni zvezek. 1. del. Prevod in priredba David Movrin. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2008. [XIX + 191, IX + 282 str.]

Učbenik *Latinščina od besed do branja* ima osem poglavij, vsako se začne s slovarskim zapisom določenega števila besed (pribl. 30, odsek »Besedišče«). Temu sledijo izčrpne »Opombe k besedišču,« ki na nekaj straneh (2–3) obravnavajo tako morfologijo besed (npr. različne oblike samostalnika *deus*), različne načine zapisovanja, etimologijo (npr. h geslu *carmen*), frazeologijo in idiome, kot kratke vsebinske razlage, zlasti k osebnim in krajevnim imenom (npr. omemba punskih vojn h geslu *Carthago*); opombe so pogosto ilustrirane s primeri. Poglavje, namenjeno besedišču, se zaključi s seznamom prevzetih besed iz latinščine (npr. beseda *mortaliteta* iz samostalnika *mors*) in njim sorodnih izrazov ('smrt'). Sledi slovnični prikaz, ki se navadno začne z enim ali več paragrafi iz opisne slovnice: npr. opis značilnosti latinskega samostalnika skupaj s kratko predstavitvijo rabe latinskih sklonov v 1. poglavju, razlaga latinskega in slovenskega pasiva v 3. poglavju ali opis značilnosti latinskega podredja in priredja kot uvod v latinske odvisnike v 5. poglavju. Ti so učinkovit uvod v posamezna slovnična poglavja, v katerih se smiselno izmenjujejo slovnični paragrafi, namenjeni oblikoslovju oziroma skladnji. Morfološki paragrafi vsebujejo uvodno razlago, ki ji sledi vzorčna razpredelnica (sklanjatev, spregatev, stopnjevanje ...) v zasenčenem okviru. Paragraf zaključujejo pripombe z dodatno razlago, alternativnimi oblikami in izjemami. Od tretjega poglavja dalje je pod naslovom »Sinopsis« posebej glagolskim oblikam namenjen zgoščen prikaz oblik, katerega namen je utrjevanje glagolske morfologije. V paragrafi, ki so namenjeni poglavjem iz sintakse (npr. partitivnemu genetivu ali pogojnim odvisnikom), uvodni razlagi sledijo primeri v latinščini, vendar ne iz izvirnih latinskih besedil. Učbenik se začne z uvodom, v

katerem kratkemu prikazu zgodovine latinskega jezika sledijo pravila latinske pisave, izgovorjave in naglasa, zaključni pa se z obrazložitvijo osnovnih pojmov jezikovnega pouka (besedišče, morfologija in sintaksa). Namen učbenika je med drugim tudi, da učenca čim prej seznani z izvirnimi latinskimi besedili in prek njih z rimskimi avtorji ter njihovimi deli, saj je po mnenju obeh avtorjev to znanje ključno za motivacijo učencev za učenje in njihovo željo po poglobljanju znanja jezika. Po uvodnih navodilih za branje in prevajanje latinskih stavkov se izvirna besedila prvič pojavijo že v 2. poglavju, sprva le v obliki kratkih stavkov. Od 4. poglavja dalje se delijo na »kratka berila« (posamezni verzi oz. citati latinskih avtorjev) in na »daljša berila« (krajši odlomki iz rimske poezije in proze). Učbenik se prav tako trudi, da bi v jezikovni prikaz vključil drobce iz rimske kulturne zgodovine: tako sta 2. in 6. poglavju dodana paragrafa »Latinska imena I in II«, 7. poglavju pa sledi prikaz rimskega načina pozdravljanja (»Latinski pozdravi in medmeti«). Delu z izvirniki sta namenjena tudi paragrafa »Uvod v latinski stavek in prozni besedni red« ob koncu 2. poglavja, predvsem pa obširnejši 82. paragraf ob koncu 8. poglavja (»O metriki«), namenjen spoznavanju osnov latinske metrike in nekaterih najpogostejših latinskih metričnih oblik (daktilski heksameter in pentameter ter elegični distih). Osmim učnim poglavjem sledi pet dodatkov: latinsko-slovenski in slovensko-latinski slovar z besedami, ki se pojavljajo v posameznih paragrafi izbranega besedišča; posamezna gesla v oklepaju prinašajo številko poglavja oz. paragrafa, v katerem se beseda prvič pojavi. Slovarčkoma sledi »Morfološki dodatek« s shematičnim pregledom glagolskih oblik pravičnih in nepravilnih glagolov, samostalniških in pridevniških oblik, zaimkov in prislovov.

Učbenik zaključujeta »Dodatek P« s seznamom predpon, ki se samostojno lahko rabijo kot prislovi ali predlogi, ter »Indeks avtorjev in odlomkov«. V tem se ob imenih avtorjev številke v oglatih oklepajih nanašajo na poglavje, v katerem se pojavi berilo; kjer je na voljo tudi avtorjev življenjepis in kratek opis dela, iz katerega je vzet odlomek, ob avtorjevem imenu stoji asterisk.

Skupaj z učbenikom prihaja delovni zvezek zajetnega formata: skoraj tristo strani v njem sledi še nekaj manj kot sto strani dodatka, zato so strani v njem perforirane, kar omogoča učencem, da si posamezne liste ali pole iztrgajo in jih po potrebi prinašajo s seboj. Delovni zvezek je zasnovan kot dopolnilo k učbeniku. Številke vaj se tako ujemajo s številkami paragrafov, ki v knjigi obravnavajo ustrezna slovnična poglavja, a tudi navodila v učbeniku učenca ob koncu paragrafa napotijo k ustreznim vajam za utrjevanje pravkar obdelane snovi. Vajam vsakega poglavja sledijo »Naloge za utrjevanje«, ki se delijo na dva dela: vaja A, ki je namenjena prevajanju iz latinščine, vsebuje večje število stavkov (pribl. sedemdeset) v sintetični latinščini; po besedah avtorjev je njihov namen (med drugim) urjenje v novem besedišču ter utrjevanje vzorcev in učinkov latinskega besednega reda. Vaja B je namenjena prevajanju v latinščino in je bistveno krajša (pribl. petnajst stavkov). Ob koncu delovnega zvezka se ponovijo trije dodatki iz učbenika: latinsko-slovenski in slovensko-latinski slovarček ter morfološki dodatek. Posebnost delovnega zvezka so kratki izročki k posamičnim poglavjem, ki prinašajo zgoščene povzetke obravnavane snovi, in sinoptične pole, namenjene ponavljanju morfologije glagola. Pred vsakim izročkom se ponovi izbrano »Besedišče«, ki ga pred ustreznim poglavjem najdemo tudi v učbeniku.

Učbenik se lahko pohvali s temeljitim

pristopom k učenju jezika kot živega sistema, katerega posamezni deli se med seboj učinkovito dopolnjujejo in v katerem ima vsak svoj smisel. To ne velja le za ciljni jezik, ki je latinščina; prednost učbenika se mi zdi predvsem v tem, da smiselno poveže jezikovne zakonitosti latinščine z delovanjem istih zakonitosti v modernem jeziku (v primeru izvirnika v angleščini, učbenik je v tem smislu prirejen za slovenske uporabnike). Tako na primer začetna poglavja velik del razlage in vaj posvečajo skladijski vlogi besednih vrst in njihovih morfoloških variant, kar je nujno potrebno za razumevanje tako latinskih besedil kot za prevajanje v latinščino. Vaje, namenjene funkcioniranju latinskega stavka in njegovih členov (»Kratki stavki in sintaksa«), se pojavljajo v skoraj vseh poglavjih (z izjemo 5. poglavja) do konca delovnega zvezka in uvodoma prinašajo seznam izrazov (npr. 'subjekt', 'objekt', 'predikatni nominativ', 'ablativ sredstva' ...), s katerimi mora učenec pojasniti (in pred tem razumeti) delovanje posameznih besed oziroma njihovih oblik v stavku. Takšen pristop k besedilu ne pomaga le pri utrjevanju obravnavane snovi, ampak tudi zmanjša možnost prenašanja in napačnega prevajanja. Večinoma so vaje v delovnem zvezku smiselno usmerjene v utrjevanje posameznih slovničnih poglavij, pri tem pa ne zanemarijo niti vprašanj iz opisne slovnice in jezikovnih vprašanj, ki se tičejo tako latinščine kot angleščine (oz. slovenščine), npr. značilnosti prehodnih in neprehodnih glagolov, skladijske vloge nedoločnika, ipd. Slovnične vaje so večinoma bodisi v obliki tvorjenja različnih oblik in sintagem pri utrjevanju samostalnika, pridevnika in zaimka ter glagolskih oblik bodisi v obliki prevajanja stavkov in stavčne analize le-teh. Nadvse dragoceno pri teh vajah je, da predvsem začetna poglavja dajejo velik poudarek na analizo

besed in besednih zvez (določanje sklonov, števila in spola pri sam. in prid. ter osebe, števila, časa, itd ... pri glagolih), ki obvezno spremlja vsak prevod tako v latinščino kot iz nje. Ena od prednosti učbenika je tudi zaporedje jemanja učne snovi, ki smiselno kombinira slovnična poglavja iz morfološke in sintakse. Na ta način učbenik posredno doseže zadani cilj, da učenca v čim krajšem času opremi s potrebnim znanjem za branje izvirnih besedil, saj so po končanih osmih poglavjih učenci seznanjeni ne le z večino latinskega oblikoslovja, ampak tudi z osnovami sintakse (z osnovnimi in nekaterimi dodatnimi funkcijami latinskih sklonov, z osnovnimi značilnostmi latinskega podredja in nekaterimi vezniki, z oblikami in rabo konjunktiva v neodvisnih stavkih, itd.). Vendar pa bodo v slovničnih razlagah učitelja včasih zmotila pojasnila, ki so očitno bolj namenjena angleškemu učencem in so slovenskemu dijaku oziroma študentu tuja: tak primer je predvsem razlaga glagolskega vida, ki se po navedbi avtorjev učbenika deli na dovršeni, nedovršeni in stanjski (str. 31–32); slednjega naj bi izražali perfekt, futur II in pluskvamperfekt (v angl. temu ustrezajo *Present Perfect*, *Past Perfect* in *Future Perfect*); po razlagi učbenika je edina navedena funkcija futura II in pluskvamperfekta vezana na izražanje stanjskega vida. Pri tem prikazu je slovenske učence morda najbolj sporno to, se da skuša glagolske čase razložiti prek glagolskega vida, kot da gre za dve med seboj odvisni kategoriji, kar pa v latinščini večinoma ne drži (izjema je imperfekt, ki poleg časovne stopnje dejanske izraža tudi nedovršnost). Tako lahko npr. latinski čas perfekt izrazi dejanje z izraženo omejitvijo trajanja (kompleksivni perfekt) in se v slovenščino v tem primeru prevaja z nedovršnim glagolom (npr. v stavkih tipa »Vojna je trajala od l. 1941 do 1945.«) Med latinskimi glagoli so v resnici

le redki, ki v perfektu izražajo predvsem stanje kot posledico preteklega dejanja in se tako tudi prevajajo v slovenščino: npr. *novi*, ki ga prevajamo kot 'vem', ali *memini* ('spominjam se'). Podobno je s funkcijo pluskvamperfekta, ki sicer lahko izraža tudi (preteklo) stanje kot posledico (pred) preteklega dejanja, vendar se v številnih primerih preprosto uporablja za izražanje preddobnosti v preteklosti (prav tako se futur II uporablja za izražanje preddobnosti v prihodnosti, predvsem v časovnih odvisnikih, kjer je preddobnost poudarjena tudi z veznikom: »Simul aliquid audiero, scribam ad te.« (Cicero)

Besedišče predstavlja šibkejšo plat učbenika, saj je izredno omejeno, kar vpliva tudi na pestrost vaj v delovnem zvezku. Besede se navajajo kot slovarska gesla; pri tem preseneti prikaz osnovnih oblik glagola, med katere po navedbi avtorjev sodijo (1) prva oseba singularja indikativa prezenta aktiva, npr. *teneo*, (2) infinitiv prezenta aktiva, npr. *tenere*, (3) prva oseba singularja indikativ perfekta aktiva, npr. *tenui* in (4) particip perfekta pasiva, npr. *tentus*. Sporna je zadnja postavka, saj se particip perfekta pasiva navadno rabi le pri prehodnih glagolih in deponentnikih. Opomba, da »je četrta osnovna oblika običajno, ne pa vedno, particip perfekta pasiva na -us ali -um« (str. 33, op.3) stvari samo še zaplete, saj je v večini slovarjev pod obliko na -um v resnici mišljena supinova oblika. Uvrstitev participa perfekta med osnovne glagolske oblike je verjetno bolj kot za slovenskega smiselna za angleškega govorca (prim. oblike angl. glagola 'videti': see – saw – seen; zadnja oblika se lahko prevaja kot 'videl' ali 'viden'; tako je tudi z latinskim participom perfekta, ki se načeloma sicer prevaja pasivno (*amatus [est]*, 'ljubljen [je bil]', vendar aktivno pri nekaterih deponentnikih (*hortatus [est]*), 'vzpodbudil [je]'). Opombe k besedišču so

izčrpne in prinašajo številne podrobnosti ter različne pomen besed; predvsem slednje lahko učenca (zlasti dijaka) včasih zmede, ker se hkrati z osnovnim pomenom nauči prenesenega (*laetus*: vesel in cvetoč), ki ga včasih uporabi namesto osnovnega. Prav tako je za začetnike obremenilno poznavanje več različnih vezav posameznih glagolov, npr. glagola *timeo*, ki ima že tako drugačen sklad kot v slovenščini: opombe navajajo tudi rabo z dativom ozira in s predlogom *de*. Nejasno je tudi navajanje dvojnega sklada glagola *cogito*, predvsem kar se tiče prevajanja v slovenščino; slovenski glagol 'razmišljam' ('premišljujem') ima podoben sklad (razmišljam o, *cogito de*); če je tranzitivna raba (*cogito aliquid*) v latinščini relativno pogosta, pa je v slovenščini (»premišljuje dušo«, učbenik, str. 26) redkejša in za učence moteča; v tem primeru gre dejansko za drugi pomen, ki ga slovarček sicer tudi navaja, 'pretehtam', ki pa ga ni mogoče uporabiti za vsak predmet (»premišljujem o duši«, toda »pretehtam besede«). Prav tako prinašajo opombe nekatere nepotrebne podrobnosti, npr. podatek, da se samostalniček *incola* lahko (sicer redkeje) pojavlja v ženskem spolu (kar se dejansko samo enkrat ali dvakrat, nikoli pri klasičnih avtorjih). Opombe so morda bolj kot za dijake primerne za študente latinskega jezika, zelo koristne pa utegnejo biti tudi kot pomoč učitelju pri razlagi besedišča; tako najdemo na primer v opombah k besedišču 5. poglavja strnjen prikaz značilnosti sestavljenih glagolov in nekaterih glasoslovnih pojmov, kot sta asimilacija in samoglasniško slabljenje.

Eden poglavitnih ciljev, ki sta si jih zadala avtorja učbenika, je, da učenje jezika ves čas spremljajo izvirna latinska besedila, ki učencu pomagajo vzpostaviti stik z literarnimi mojstrovini latinke klasične dobe. Tu moramo ugotoviti, da je ta cilj le delno dosežen. Odlomki iz

izvirnih latinskih besedil, zbrani v odsekih (»kratka berila« in »daljša berila«) ob koncu vsakega poglavja (razen prvega), so sicer skrbno in kvalitetno pripravljeni: opremljeni so s kratko uvodno razlago, ki da citatu smiselni kontekst, pospremljeni pa so še z jezikovnim in slovničnim komentarjem. Ob daljših berilih komentarju sledi še kratek prikaz avtorja in citiranega dela. Žal so ti odlomki do šestega poglavja nekoliko skopi: 2–4 stavki do 4. poglavja, 8 stavkov in dve dvovrstični 'daljši berili' v 5. poglavju; šele v zaključnih dveh poglavjih je več izvirnih besedil (20–30 stavkov in nekaj daljših odlomkov iz latinske proze). Kljub temu o pomanjkanju izvirnikov v učbeniku ne bi mogli govoriti, če ne bi tega vtisa ustvarila velika količina stavkov v sintetični latinščini v delovnem zvezku, zlasti v vajah za utrjevanje ob koncu posamičnega poglavja. Dejstvo, da so izvirniki tudi fizično ločeni (najdemo jih v učbeniku) od vaj v delovnem zvezku, učencem, ki se pri reševanju teh vaj seznanjajo izključno z umetno rekonstruirano latinščino, še dodatno odtuji jezik izvirnikov. Čeprav se avtorja, kot sama zatrjuje v uvodni besedi, trudita, da bi njuni latinski stavki zveneli bolj ali manj enako kot v latinščini tistega obdobja, je to skoraj nemogoč cilj: kratki stavki začetnih poglavij, ki povrh vsega razpolagajo z zelo omejeno količino besedišča, so tako večinoma brez pravega konteksta in smisla ter se, kar je še nevarneje, neizkušnim začetnikom

ponujajo z več možnimi interpretacijami. Tak primer so na primer stavki v vaji, ki je namenjena utrjevanju samostalniške rabe pridevnikov; stavka »parvum habeo, sed multa opto« ali »parvae erat magna anima« (delovni zvezek, str. 86) zahtevata še dodatno razlago, ki izloči nepravilne prevode in morebitne nejasnosti. Pri daljših stavkih, ki jih je vedno več, te nevarnosti ni, ker sami po sebi ponujajo širšo vsebino, vendar pa se ob njih porabi precej dragocenega časa za ustrezno prevajanje v skladu s sicer nadvse kvalitetnimi navodili učbenika, ki se jih da imenitno uporabiti na izvirnikih.

Učbenik in delovni zvezek sta z vajami in naborom izvirnih besedil koristen pripomoček na začetni in srednji stopnji poučevanja latinščine. Zaporedje jemanja snovi je zlasti primerno za popolne začetnike, čeprav morda bolj na srednješolski kot na fakultetni ravni, kjer je pogosto potrebna nadomestna razlaga snovi, ki v učbeniku ni obdelana (vprašalni in oziiralni ter nedoločni zaimki, števniki ...); isto velja za delovni zvezek, kjer je zaradi omejenosti besedišča in pomanjkanja izvirnih besedil hitro potrebno uvajanje dodatnega gradiva. Vendar pa predvsem delovni zvezek tudi na fakultetni stopnji ostaja dragocen vir slovničnih vaj za utrjevanje predelane snovi.

Sonja Weiss